Dr.Gültac Eroğlu İnan

RASGELE DEĞİŞKEN: KESİKLİ/ SÜREKLİ

Bir örnek uzaydaki her rasgele noktaya sayısal bir değer atayan bir fonksiyondur. Rasgele değişken X, Y, Z gibi büyük harflerle gösterilir. Rasgele değişkenin alabileceği değerler küçük x, y, z harfleri ile gösterilir. X rasgele değişkeni

$$\boldsymbol{X} \ : \boldsymbol{\Omega} \ \rightarrow \ \mathbb{R}$$
$$\boldsymbol{w} \ \rightarrow \boldsymbol{X}(\boldsymbol{w})$$

Olarak gösterilir. Burada;

D_X: X ragele değişkeninin değer kümesi. İki tip rasgele değişken vardır: Kesikli / Sürekli

Tanımlar:

Kesikli Rasgele Değişken: Eğer D_X **sayılabilir ise (sonlu/sonsuz)** X ‘e kesikli rasgele değişken denir.

Sürekli Rasgele Değişken: Eğer D_X **sayılamaz ise .** Rasgele değişkenin mümkün değerleri bir aralıktan ya da aralıklar koleksiyonundan oluşuyor ise X ‘e sürekli rasgele değişekn denir .

<u>Örnekler:</u>

1-Deney : Para atışı

X: Yazıların sayısı

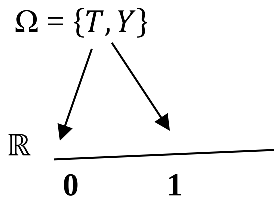

2-Deney: Bir paranın iki kez atılması **GEİ**

X: Yazıların sayı

<u>Örnek uzay:</u>

$\Omega = \{TT, TY, YT, YY\}$

$n(\Omega) = 4$

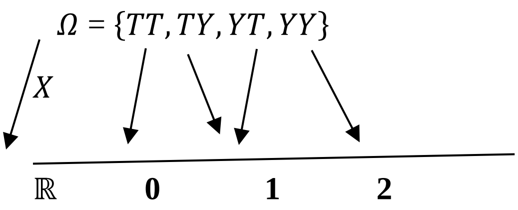

$D_X = \{0,1,2\}$ örnek olarak olasılık hesapları;

$P(X > 2) = 0$ $P(X \geq 1) = P(X = 1) + P(X = 2) = P(\{TY, YT\}) + P(\{YY\}) = 3/4$

3- Öğrenci:

Deney: Bir paranın 3 kez atılması . Örneğe benzer olarak rasgele değişkeni gösteriniz. Olasılıklar tanımlayıp hesaplayınız.

4. Öğrenci (Ödev)
GEİ

Deney : İki paranın aynı anda atılması

Örneğe benzer olarak rasgele değişkeni gösteriniz. Olasılıklar tanımlayıp hesaplayınız.

İlk olarak kesikli rasgele değişken ile çalışacağız. **GEİ**

Tanım:

<u>Olasılık fonksiyonu:</u>

X kesikli rasgele değişken olduğunda;

$f_X(x) = P(X = x),\ x\epsilon D_X$

Fonksiyonuna X ‘in **olasılık fonksiyonu (of)** denir.

Örnekler:

1.

$\boldsymbol{D_x = \{0, 1\} \rightarrow D_x}$**sayılabilir sonlu, $\boldsymbol{X}$ kesikli**

$f_X(x) = P(X = x)$

$X = x$	0	1
$P(X = x)$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$

2.

$\boldsymbol{D_x = \{0, 1, 2\}}$

$f_X(x) = P(X = x)$

$X = x$	0	1	2
$P(X = x)$	$\frac{1}{4}$	$\frac{2}{4}$	$\frac{1}{4}$

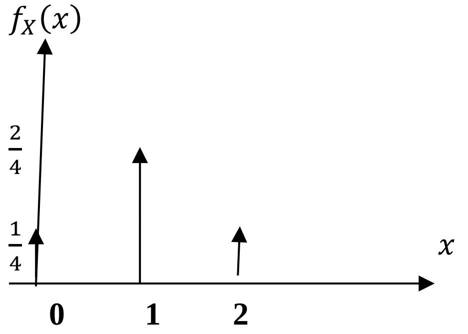

3. **GEİ**

Deney: Zar atışı

X : Üste gelen nokta sayısı

D_x = {1,2,3,4,5,6}

$f(x) = P(X = x) = \frac{1}{6}$ $\quad x \in \boldsymbol{D_x} = \{\mathbf{1, 2, 3, 4, 5, 6}\}$→ $\boldsymbol{D_x}$**sayılabilir sonlu,** $\boldsymbol{X}$ **kesikli**

Olasılık fonksiyonu grafiği,

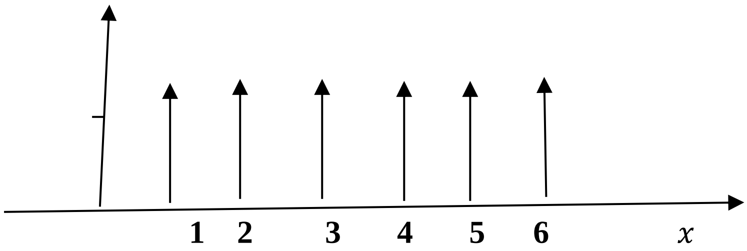

4. İl tura gelene kadar bir para atılsın.

X : Atış sayısı

$\Omega = \{T, YT, YYT, YYYT \ldots \ldots\}$

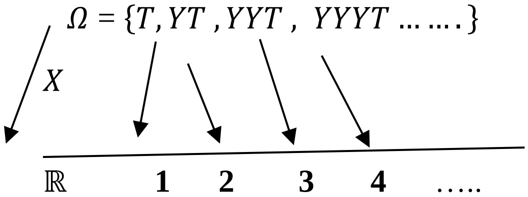

$\boldsymbol{D_x} = \{\mathbf{1, 2, 3}, \ldots\}$ → $\boldsymbol{D_x}$ **sayılabilir sonsuz,** $\boldsymbol{X}$ **kesikli.**

Olasılık fonksiyonunun özellikleri: X kesikli rasgele değişken , $f(x)$ olasılık fonksiyonu,

1. $f(x)>0, \ x \epsilon D_x$

2. $\sum_{x \epsilon D_x} f(x)=1$

Örnekler: **GEİ**

1. X rasgele değişkeninin olasılık fonksiyonu

$$f(x) = cx^2 \quad D_X = \{-2,-1,1,2\}$$

a. c =?
b. Olasılık fonksiyonunu oluşturunuz. **(tablo ve grafik)**
c. İlgili olasılıkları hesaplayınız.

$P(X > 2)$ =? $P(X \geq 1)$ =? $P(0 < X \leq 2)$ =?

<u>Çözüm:</u>

a .$\sum_{-2}^{2} cx^2$=1 → $c = \frac{1}{10}$

b. Olasılık fonksiyonu

$$f(x) = \begin{cases} \frac{4}{10}, & x = -2 \\ \frac{1}{10}, & x = -1 \\ \frac{1}{10}, & x = 1 \\ \frac{4}{10}, & x = 2 \end{cases}$$

$X = x$	-2	-1	1	2
$P(X = x)$	$\frac{4}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{4}{10}$

c. $P(X > 2) = 0$, $P(X \geq 1) = P(X = 1) + P(X = 2) = f(1) + f(2) = \frac{5}{10}$

Öğrenci: **GEİ**

2. X rasgele değişkeninin olasılık fonksiyonu

$f(x) = c \quad D_X = \{-1,0,1,2\}$

d. c =?
e. Olasılık fonksiyonunu oluşturunuz. **(tablo ve grafik)**
f. İlgili olasılıkları hesaplayınız.

$P(X > 2)$ =? $P(X \geq 1)$ =? $P(0 < X \leq 2)$ =?

****Şimdi sürekli rasgele değişken ile çalışacağız.** **GEİ**

X sürekli rasgele değişken olduğunda;

$$P(a < X < b) = P(a \leq X \leq b) = \int_a^b f(x)dx$$

olacak şekilde bir f fonksiyonu varsa; bu fonksiyona

X rasgele değişkeninin **olasılık yoğunluk fonksiyonu (oyf)** denir.

Olasılık yoğunluk fonksiyonunun özellikleri: X sürekli rasgele değişken , $f(x)$ olasılık yoğunluk fonksiyonu,

1. $f(x) \geq 0$

2. $\int_{-\infty}^{\infty} f(x)dx = 1$

Örnekler:

X sürekli bir rasgele değişken, oyf ,

1. $f(x) = \begin{cases} cx^2, \ldots 0 < x < 1 \\ 0, \ldots diğer\ yerlerde \end{cases}$

a. $c = ?$
b. $P(0 < X \leq 0.5) = ?$
c. $P(X \geq 1) = ?$
d. $P(X \leq 1) = ?$

Çözüm:

a. $\int_{-\infty}^{\infty} f(x)dx = 1 \rightarrow \int_{-\infty}^{0} f(x)dx + \int_0^1 f(x)dx + \int_1^{\infty} f(x)dx = 1$

$\int_{-\infty}^{0} 0dx + \int_0^1 cx^2dx + \int_1^{\infty} 0dx = 1 \rightarrow 0 + \int_0^1 cx^2dx + 0 = 1 \rightarrow c = 3$

b. $P(0 < X \leq 0.5) = \int_0^{0.5} 3x^2 dx = 1/8$

c. $P(X \geq 1) = \int_1^{\infty} f(x)dx = \int_1^{\infty} 0\, dx = 0$ **GEI**

d. $P(X \leq 1) = \int_0^1 f(x)dx = 1$

2.Öğrenci

X sürekli bir rasgele değişken, oyf ,

$$f(x) = \begin{cases} cx^2, \ldots -1 \leq \mathrm{x} \leq 1 \\ 0, \ldots diğer\ yerlerde \end{cases}$$

e. c =?

b. $P(X \leq 0)$ =?

$P(X \leq 2)$ =?

$P(X \geq 2)$ =?

$P(0 < X \leq 1) = ?$

$P(X \leq 1.5)$ =?

$P(0 < X \leq 2) = ?$